

K otázke pôvodu jánošíkovských zobrazení v ľudovom výtvarnom umení

LADISLAV SAUČIN

Jánošíkovská tradícia patrí medzi najosobitnejšie a najkrajšie slovenské ľudové odkazy. Vo svojom pôvodnom značení je to typický protifeudálny ľudový ohlas a — popri zbiehaní a vzburách — jedna z charakteristických podôb triedneho boja slovenského ľudu proti feudálnym vykorisťovateľom a ich pandúrsnym pomáhačom.¹

Túto tradíciu si hneď vo svojom nástupnom období urobila súčasťou svojej ideológie aj mladá slovenská buržoázia, ako o tom výrečne hovorí vzťah príslušníkov štúrovskej literárnej školy k tejto tematike, ktorú práve štúrovi „znárodnili“, osvojac si ju v mene všetkých vtedajších tried národa. Odvtedy ožíval tento odkaz až do našej doby v každom buričsky spontánnom pohybe slovenského ľudu proti neprávosti.

Zosobnením tohto odkazu našej minulosti je legendárny „kapitán hôrných chlapcov“ Juro Jánošík z Terchovej, to — ako sa hovorí v jednej ľudovej balade — „bezbožnô dieťa“. Okolo neho sa spriadla legenda ľudového hrdinu, nositeľa osudu celej jeho spoločenskej triedy, ktorý „bohatým bral a chudobným dával“ a tak pomstil násilie a nespravodlivosť.²

V historických prameňoch sú síce o zbojníkoch na Slovensku zmienky už z obdobia raného feudalizmu,³ ale érou najväčšieho rozšírenia zbojníctva bolo na Slovensku 17. storočie a prvá polovica 18. storočia. Do tohto obdobia spadá i najväčší rozkvet zbojníckej tematiky v slovesnej tvorbe slovenského ľudu a potom jej vykryštalizovanie v postave Jánošíkovej.

Hoci počiatky zbojníckej tematiky v ľudovom umení slovesnom vedia literárni vedci a folkloristi stopovať až hlboko do 17. storočia, po dlhý čas nepoznáme ani jedno výtvarné zobrazenie, ktoré

by sa mohlo vzťahovať na zbojníkov. Zdá sa, že najstarší náš artefakt so zbojníckym námetom je tzv. Zbojnícka skala pri Hrabušiciach (okres Spišská Nová Ves). Podľa J. Vencka⁴ ide o skalu asi tri metre vysokú, na ktorej majú byť vytesané figúry zbojníkov s valaškami a s nápisom „Sex. Sim. An 90 1657“.

Uvedený letopočet nás poukazuje do polovice 17. storočia, keď na slovenský ľud ťažko doliehal rast robotného systému a keď na Slovensku pokračovali protihabsburské odboje šľachty i meštianstva, ktoré zas mali svoje pokračovanie na začiatku 18. storočia vo vzburách proti útlaku zo strany cisárskych žoldnierov. Odboj vyvolal širokú odzvu a vzbĺkol v najväčšie protihabsburské povstanie na Slovensku vôbec, na čelo ktorého sa postavil František Rákóczi II. Tomu sa za pomoci kuruckých vojsk podarilo na niekoľko rokov ovládnuť prakticky celé Slovensko, ale jeho odboj bol potlačený. Bývalí kuruci-rebeli odchádzali do hôr, združovali sa so zbehnúvšími poddanými a robili spoločné výpady ako zbojníci, „hórni chlapci“. „Kapitánom“ jednej zo zbojníckych družín na severozápadnom Slovensku sa stal legendárny hrdina slovenského ľudu Juro Jánošík. Hrdina nielen ľudu slovenského, ale aj poľského a ľudu českého na Morave a v Sliezsku.

Keď zostavíme najstaršie známe artefakty s jánošíkovskou tematikou do chronologického radu a vzájomne ich porovnáme, dostávame príznačný, ale logický obraz. Predovšetkým zisťujeme, že v historickej následnosti bolo to ľudové výtvarné umenie, ktoré formovalo túto tematiku prvé, len potom nasledovalo umenie profesionálne, akademické.

Najstarší známy výtvor s jánošíkovskou tema-